

CRONICĂ LA CRONICĂ

de B. Elvin

Sînt aproape două decenii de cînd unul din noile drumuri spre aur ale scenei e cel al farsei. Iar o generație întreagă de dramaturgi occidentali și-a obținut acreditarea cu piese reprezentînd inventarul derizoriu al unor evenimente (care ieri încă aveau o solemnă gravitate) și o întreprindere de demolare a unor prestigii (care pînă mai deunăzi treceau drept sacre). După cum se știe prea bine, tendința spre parodia enormă și spre „grand-opera” și-a ales cu predilecție ca loc de desfășurare istoria, cu intenția de a scoate la lumină ruptura iremediabilă dintre realitate și legendă și de a arăta că, în cuprinsul ei, acționează ca o lege, lăcomia, duplicitatea, cinismul, asasinatul. Oscilînd între tragic și grotesc, între simbolic și naturalist și arătînd că arta de a învinge este cea a alianțelor de circumstanță și a permanentelor trădări încoronate de abjecții și crime, acest teatru, care încurcă în mod voit epocile și amestecă în mod premeditat faptele, e un potpuri de contestații. Nu altfel ni se înfățișează farsa *Early Morning* jucată în ultimele stagiuni pe multe scene. Autorul ei, care n-a împlinit încă 40 de ani, și-a făcut un nume ca scenarist al filmului lui Antonioni *Blow-Up*, și ca reprezentant de frunte al celei de a doua generații de „tinerei furioși”. Intocmai predecesorilor săi, el a ieșit din anonim și a spart indiferența generală prin piese explozive și adversități inteligenț exploatate. Trei „bombe” succesive *Narrow Road to the Deep North* (Îngustul drum spre îndepărtatul Nord), *Saved* (Salvat) și mai ales *Early Morning* (în traducere liberă Între nopapte și zi) i-au asigurat răsunetul dorit.

Early Morning este o imagine ireverențioasă pînă la insolență a epocii victoriene, cu o motivație feroce a cauzelor ei, un soi de comică grotescă a trecutului. Regina, prinții, ministrii, favorizii și mai cu seamă favoritele ei devin pretextul unei povestiri cu dinadinsul fără cap și coadă în care personajele reale sînt viciul, cruzimea și stupiditatea. Imprejurările și figurațiunile umane sînt de cea mai pură fantezie, dar de acea fantezie care trimite spre metaforă și anume spre metafora halucinantă. Așa e de pildă canibalismul unor personaje, ori scenele în care unul dintre eroi tirăște după sine cadavrul fratelui său siamez pe care l-a ucis.

În *Salvat* metoda lui Bond era de a descrie totul, în cele mai mici detalii, cu o precizie ce putea drept realistă, dacă nu s-ar fi voit dimpotrivă un mijloc de a spori misterul aparențelor și de a sublinia caracterul extraordinar pînă la irealitate al banalului, ca și imposibilitatea de a-i descifra ori îmblinzi înțelesurile. În *Early Morning*, scriitorul merge de-a dreptul spre fantastic, un fantastic al ororii. Mie unul, valoarea acestei tragicomedii istorice în marginea istoriei mi se pare destul de dubioasă și deloc nouă ca substrat de idei și paletă artistică. *Shaw*, *Brecht*, *Dürrenmatt* (ca să nu pomenim de uriașul pe ale cărui domenii vinează *Bond*) au scris pe această temă pagini infinite mai de preț. Dacă *Early Morning* a deșteptat interesul altor ansambluri e probabil tocmai prin tabloul de o violență directă pe care-l desenează, prin colecția de monstruoziități pe care o reunește și prin faptul că timpului nostru, cernit de amenințări apocaliptice, îi place — în cadrul teatrului apusean — să dialogheze cu morții iluștri pentru a le smulge taine terifiante.

Pusă în scenă pentru întia oară la 31 martie 1968 de *Royal Court*, piesa și-a întrerupt sub presiunile cenzurii, șirul reprezentațiilor după primul spectacol, ceea ce e evident a stîrnit o largă mișcare de curiozitate în jurul ei și atenția, altminteri somnolentă și rutinieră, a criticii dramatice. În apărarea textului s-au folosit cele mai diverse justificări. Așa de pildă în ediția cuprinzînd piesa tipărită putem citi: „Ceea ce se reproșează autorului este metoda sa constînd în utilizarea personajelor istorice ca atitudini în fața existenței”.

A. D. Jones în *The Listener* (august 1968) nu încearcă să atenuze aspectul dinamitar al tragicomediei, considerînd-o o critică suprarealistă a valorilor morale născute din căsnicia dintre Biserică și Imperiu, dar fără a fi o aluzie directă la instituția regală. La fel procedează *Martin Eslin* în *Plays and Players* (iunie 1968), cînd apăra piesa, aducînd argumentul că nu-i decît o nădrăvănie poetică. Dar *Harol Hobson* în *Sunday Times* (aprilie 1968) refuză s-o considere drept altceva decît o piesă istorică și comparînd-o cu cele tradiționale îi reproșează în esență (și cu o lipsă de umor care n-a trecut neremarcată) de a nu fi desenat — așa cum

au făcut alți dramaturgi — un portret afectuos, emoționant și convingător al reginei Victoria.

Jucată în stagiunea 1969—70 în Republica Federală a Germaniei și Elveția, Early Morning se bucură de o primire mai mult decât binevoitoare. Cîțiva critici nu ezită s-o considera chiar printre cele mai remarcabile texte ale anului. Așa, de pildă, Georg Hensel (Theater Heute, sept. 1970) elogiază piesa analizînd, cu o maximă bunăvoință, o seamă dintre scenele ei, propunînd diverse explicații și chei (frații siamezi Arthur și George, unu întruchiparea conformismului, celălalt a anarhismului, exprimă dubla chemare a naturii umane). El merge chiar pînă acolo încît consideră că pagini de satiră cum sînt cele despre tendințele antropofage ale unor personaje nu s-au mai scris de la Swift încoace. O singură rezervă în acest extaz: „efectele sînt prejudiciate de monotonia unor situații decurgînd din ideea banală că omul pentru om este un lup“. Și Helmut Karasek (Theater Heute '70) are cuvînte de laudă pentru Early Morning.

Prezentată în stagiunea '70—'71 de Teatrul Național Popular din Franța, farsa lui Bond este întîmpinată, în general, cu mai multă prudență. Simptomatică în acest sens

e cronica din L'Express. Robert Kanter taiează piesa ca fiind destul de crudă, însă uneori repugnantă. „Înțelegi lesne că-i vorba de o tramă elisabetană transpusă în epoca victoriană, deformată de poncifele comicusurilor și pîndind să fie un sacrilegiu atît la adresa lui Shakespeare cît și a reginei Victoria“. Ezitînd să-i acorde adeziunea, criticul ține totuși să observe că piesa scutură spectatorul din letargia sa.

În schimb, Thomas Quinn Curtis (în International Herald Tribune) (noiembrie 1970) nu pregetă să numească piesa o ineptie plicticoasă și sordidă, rodul sterp al unei imaginații puerile și denunță pe Edward Bond ca pe un boxeur care dă lovituri sub centură, în speranța unui knock-out răsunător.

La capătul acestei rapide treceri în revistă a criticilor suscitade de Early Morning nu se poate să nu fii izbîit de înflăcăta comentariilor și de caracterul lor contradictoriu. Ceea ce nu-i decît un supraprodus al penuriei dramaturgiei a reușit să antreneze actori, regizori și critici într-o dezbatere mondială. E încă o dovadă că cel mai bun start pentru o piesă rămîne astăzi un scandal bine organizat, dar și că un anume teatru supraviețuiește mai curînd de pe urma ecoului decît a cuvîntului, a zgomotului decît a ideii.

Vandor Andras (Chirică), Csebe Sandor (Omul cu idei) și Czibeli László (Uarlam) în „Omul cu mîrtoaga“ de G. Ciprian la Teatrul de Stat din Oradea, Secția maghiară. Regia: Farkas Istvan

